

De Amsterdamse architect Karel Joan Muller (1857-1942)

ontwierp in opdracht van Twentse fabrikanten jachthuizen,

buitenplaatsen en andere monumentale gebouwen. Ook was hij

hoofdontwerper van Tuindorp 't Lansink in Hengelo. Zo drukte

hij begin twintigste eeuw een zichtbaar stempel op de Twentse

architectuur. Zijn nalatenschap wordt nog altijd bewonderd.

Vader van de Twentse landhuizen

BEWEGING, VERZORGING EN HYGIËNE

Amsterdammer Karel Muller was de zoon van ouders van Duitse afkomst. Hij groeide op in een gezin met zeven kinderen. In aansluiting op de HBS studeerde hij voor architect aan de Polytechnische school in Hannover. Na zijn opleiding vestigde hij zich in 1882 in Amsterdam, waar hij met Jonas Ingenohl en zijn broer Hendrik Clement een architectenbureau begon. In Duitsland was Muller in aanraking gekomen met voor die tijd vooruitstrevende ideeën op het gebied van beweging, verzorging en hygiëne. Zelf was hij actief in de turnsport, waarmee hij in Amsterdam verder ging. Vanuit de sport ontmoette hij rijke Amsterdammers die geïnteresseerd waren in betere volkshuisvesting, volksgezondheid en onderwijs. Deze contacten resulteerden in opdrachten voor een turngebouw en een overdekt zwembad in Amsterdam.

OPDRACHTEN IN TWENTE

De opleiding die Muller in Duitsland had gevolgd, maakte een onderscheid in techniek en esthetica. Daarnaast werd veel aandacht besteed aan de functionaliteit van gebouwen. Zijn Duitse jaren waren van invloed op zijn ontwerpstyl, later werd Muller ook beïnvloed door zijn contacten met vakgenoten binnen Architectura et Amicitia, een Amsterdams architectuurgenootschap waarbinnen hij actief was. Muller raakte eind jaren '90 van de 19e eeuw bekend in Twente, door de huwelijken van twee van zijn zussen met telgen van de Twentse textielfamilie Gelderman. Zo kreeg hij opdrachten in Twente, waar hij langzamerhand steeds meer tijd doorbracht.

VILLA'S VOOR FABRIKANTEN

Zijn eerste Twentse ontwerp was in 1893 in Oldenzaal: een jacht-opzienerwoning bij villa Kalheupink voor de familie Gelderman. ►

Daarna kreeg hij ontwerp opdrachten voor villa's voor de familie Gelderman en andere Twentse fabrikanten. Zoals villa Oosterhof in Weerselo, buitenhuis Het Welna in Lonneker, buitenhuis De Borg in Beuningen en villa De Hulst in Oldenzaal. Zijn ontwerpen voor talloze Twentse buitenhuizen bezorgden Muller later de bijnaam 'Vader van de Twentse landhuizen'.

ARCHITECTONISCH ENSEMBLE

Het bleef niet bij villa's en buitenverblijven, andere opdrachten, zoals het kantoorgebouw van de Geldermanfabriek in Oldenzaal, volgden. Als hoofdontwerper van Tuindorp 't Lansink in Hengelo verwierf hij internationale bekendheid. Stedenbouwkundige Moniek Bazen werkt als beleidsadviseur bij de gemeente Oldenzaal. Zij omschrijft de ontwerpen van Muller als 'rijk'. "De textielindustrie bracht Twente tot bloei. De ontwerpen van Muller weerspiegelen die periode en vormen daarmee een mooi tijdsbeeld. In Oldenzaal staan vooral solitaire gebouwen die door Muller zijn ontworpen. Tuindorp 't Lansink in Hengelo is een typerend voorbeeld van een architectonisch ensemble; de vormgeving van de wijk is tot in de kleinste details op elkaar afgestemd."

SOCIAALBEWOGEN

Tuindorp 't Lansink was oorspronkelijk een initiatief van fabrikant Charles Stork. De Hengelose machinefabriek Stork groeide snel en er was behoefte aan woonruimte voor de fabrieksarbeiders. De beoogde wijk werd uiteindelijk gerealiseerd in opdracht van Coenrad Stork, zoon van Charles. Het bedrijf Stork stond bekend als sociaalbewogen, wat tot uitdrukking kwam in voor die tijd bijzondere voorzieningen voor het personeel. Stork wilde een woonwijk waar de fabrieksarbeiders gezond en gelukkig zouden kunnen leven. Ter inspiratie bezocht Coenrad arbeiderswijken in Duitsland en Engeland, waar hij met name onder de indruk raakte van de groene Engelse tuindorpen. Ka-

rel Muller werd aangetrokken als hoofdontwerper voor dit project.

GROEN KARAKTER

Coenrad Stork had uitgesproken wensen voor de voorzieningen die hij belangrijk achtte voor het welzijn van zijn fabrieksarbeiders. Voor Karel Muller, die altijd zeer geïnteresseerd was geweest in onderwerpen als functionele woninginrichting en hygiëne, moet het fantastisch zijn geweest om veel van zijn ideeën op dit gebied in het ontwerp voor deze wijk kwijt te kunnen. De woningen waren voor die tijd modern, met een closet met waterspoeling en aansluiting op de riolering. Er was ruimte voor een bad, sommige woningen hadden zelfs een badkamer. Om onderling begrip tussen verschillende maatschappelijke klassen te bevorderen, werden woningen in verschillende huurklassen door elkaar gebouwd. Een ontmoetingsruimte en faciliteiten voor recreatieve voorzieningen maakten ook deel uit van het ontwerp. In de traditie van de Engelse tuindorpen kreeg de nieuwe wijk een groen karakter.

LEONARD SPRINGER

De groene inrichting van Tuindorp 't Lansink werd ontworpen door de tuinarchitecten Springer en Watz. Muller kende Leonard Springer van Architectura et Amicitia en hij introduceerde hem binnen Twente. Naast Tuindorp 't Lansink werkten Muller en Springer onder meer samen bij de villa's Kalheupink en De Hulst in Oldenzaal en De Bellinckhof bij Almelo. Stedenbouwkundige Moniek Bazen noemt als treffend voorbeeld van de samenwerking tussen Muller en Springer de begraafplaats aan de Hengelsestraat in Oldenzaal. "Muller ontwierp het poortgebouw – nu een rijksmonument – in een bijzondere belijning. Springer zette deze belijning voort in zijn ontwerp voor de begraafplaats." Hoewel Muller steeds meer in Twente werkzaam was, ontwierp hij ook nog altijd voor projecten buiten de regio. Zoals het directiegebouw van de Nederlandse Gist & Spiritus Fabriek in Delft, Huize Bronlaak in Oploo, kindersanatorium Hoog Blaricum in Laren

en tuindorp Elinkwijk Zuilen bij Utrecht.

PARELTJES

Zijn oeuvre is omvangrijk, hieruit zou wellicht de conclusie getrokken kunnen worden dat Muller vooral met zijn werk bezig was. Deze gedachte wordt ondersteund door het feit dat hij pas op latere leeftijd in het huwelijk trad, met de Engelse Lily Hubbard. Het echtpaar vestigde zich in Hengelo, verder is weinig bekend over hun privéleven. Na zijn huwelijk en ondanks zijn gevorderde leeftijd bleef Muller actief in zijn vak. Samen met collega Anton Beudt was hij bijvoorbeeld eind jaren '20 van de vorige eeuw verantwoordelijk voor het

ontwerp van het Rijksmuseum in Enschede, in opdracht van textielfamilie Van Heek. Karel Muller overleed in Hengelo op 25 mei 1942 op de leeftijd van vijfentachtig jaar. Zijn nalatenschap wordt zorgvuldig beheerd. Moniek Bazen: "De ontwerpen van Muller zijn echte pareltjes. Daar moeten we zuinig op zijn." ◇